

Widawska, Edyta

Animacja społeczna jako narzędzie zmiany : próba analizy na przykładzie zrealizowanych projektów animacyjnych

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 21, 201-211

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edyta WIDAWSKA

Animacja społeczna jako narzędzie zmiany. Próba analizy na przykładzie zrealizowanych projektów animacyjnych

Probiierzem kapitału społecznego jest zasada uogólnionej wzajemności – zrobię coś dla ciebie teraz, nie oczekując natychmiast niczego w zamian, a nawet cię nie znając, ufając jednak, że za jakiś czas ty lub ktoś inny odwzajemni mi tę przysługę¹.

Robert D. Putnam

Po(d)ręczne narzędzie – zamiast wstępu

Oprzysiężenie, jakim dysponuje współczesny człowiek, by sprawnie i efektywnie funkcjonować, jest złożone z wielu elementów. Trudno jest nam sobie wyobrazić dzień bez posługiwania się mniej lub bardziej złożonymi narzędziami, służącymi nam do wykonywania czynności związanych z pracą czy wypoczynkiem. Przedmioty te były rozwijane, udoskonalane i tworzone przez kolejne pokolenia, co w efekcie doprowadziło to konstruowania sieci współpracujących i kompatybilnych narzędzi, z których korzystamy dzisiaj na co dzień. Dla zobrazowania tego procesu można podjąć próbę prześledzenia chociażby narzędzi służących do komunikowania się, począwszy od rozwoju i zmian zachodzących w języku, kończąc na najbardziej zaawansowanych technologicznie systemach, z których prawie każdy może korzystać mając przy sobie telefon komórkowy – telefon, który przeszedł swoistą rewolucyjną wręcz przemianę, odbywającą się na oczach jednego pokolenia. Stworzony na początku lat 70. ubiegłego stulecia,

¹ R.D. Putnam, *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 2008, s. 226.

przez Martina Coopera, aparat telefoniczny ważył dwa kilogramy, a to, że żywotność baterii wynosiła 20 minut, nie nastęczało większych problemów, gdyż ciężar urządzenia nie pozwalał na tak długie z niego korzystanie. Jak wspomina sam twórca podstawowego dziś narzędzia komunikowania się, w trakcie prac nad nim żartowano w zespole konstruktorów, iż w przyszłości każda osoba w dniu swoich narodzin będzie miała przypisany do siebie numer telefonu, a to, że nie odbieramy, będzie znakiem naszej śmierci². Współcześnie większość z nas nosi przy sobie telefon komórkowy, a młode pokolenie ze zdziwieniem przyjmuje informacje, iż pierwszy aparat przenośny powstał dopiero (sic!) w 1973 roku.

Co ma jednakże wspólnego telefon komórkowy z animacją społeczną? Odpowiedź na to pytanie odnaleźć możemy w tytule niniejszego artykułu. Te dwa wydawałoby się odmienne byty są narzędziami, z których możemy korzystać w naszej codziennej egzystencji. Spojrzenie na animację społeczną jako narzędzie służące do zainicjowania zmiany społecznej jest propozycją, która zostanie bardziej szczegółowo omówiona poniżej. I choć biorąc pod uwagę, iż wszyscy znawcy metodologii badań społecznych wskażą na podrzędność narzędzi w stosunku do metody (a za taką właśnie – metodę pracy w środowisku lokalnym – uznaje się animację społeczną), chciałabym w tym miejscu odwołać się do przyjętego w języku polskim rozumienia słowa „narzędzie”, które odnosi się do urządzenia umożliwiającego wykonanie jakiejś czynności lub pracy, czy też do opisu czegoś, co jest wykorzystywane w jakimś celu.

By móc rekomendować jakiś instrument, warto spojrzeć nań przez pryzmat jego użyteczności. Stosując założenia pracy środowiskowej opracowane przed niespełna wiekiem przez Helenę Radlińską, wzbogacone przez kolejnych pedagogów społecznych, jesteśmy w stanie wspierać: tworzenie się sieci komunikacyjnych, obszarów wzajemnego wsparcia, inicjować procesy współpracy³, co stanowi o niewątpliwej funkcjonalności tego sposobu pracy środowiskowej. Animacja społeczna, podobnie jak i wiele narzędzi, poddawana jest stałemu procesowi usprawniania, poprzez dodawanie do repertuaru działań animacyjnych nowych elementów. W procesie ciągłej ewaluacji mamy obecnie do czynienia z udoskonalonym zestawem, z którego może skorzystać właściwie każdy chętny. Łatwość korzystania z narzędzia, jakim jest omawiany sposób pracy ze społecznością lokalną, stanowi kolejną cechę konstytuującą instrumenty, z których chcemy korzystać. Zwróćmy uwagę, że jednym z ważnych czynników stanowiących o powszechności i popularności różnych przyrządów jest względna prostota w ich użytkowaniu. Animacja społeczna może być doskonałym przykładem tak opisywanego instrumentu. Pracując przez wiele lat (zarówno ze studentami,

² M. Teixeira, *Meet Marty Cooper – the inventor of the mobile phone*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/click_online/8639590.stm, stan z: 07.11.2012.

³ Więcej na ten temat zob. E. Widawska, *Aktywny uczeń – dorosły obywatel. Animacja społeczna w świetle analizy transakcyjnej*, [w:] *Analiza transakcyjna w edukacji*, red. J. Jagiela, Częstochowa 2011, s. 155–173.

jak i z innymi grupami, w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi) w oparciu o założenia animacji społecznej, coraz wyraźniej dostrzegam, z jaką łatwością można z niej korzystać w sposób wielofunkcyjny i wielowymiarowy. Wątek ten zostanie szerzej omówiony w części poświęconej zmianom w strukturze społecznej, jakie są efektem działań animacyjnych. I ostatnia, lecz nie najmniej istotna kwestia dotyczy zmian, jakie zachodzą w nas samych po użyciu danego narzędzia, przy założeniu, że pozwala nam ono na zaspokojenie naszych potrzeb. Takim właśnie narzędziem jest animacja społeczna, która pozwala na zaspokojenie potrzeb: przynależności, uznania i samorealizacji⁴.

Powyższe „unarzędziowane” przedstawienie animacji społecznej wywodzi się z istniejącego w literaturze przedmiotu trójpodziału odnoszącego się do animacji, gdzie wyróżnia się dookreślenie jej jako⁵:

- kierunek działania realizowanego w środowisku społecznym;
- metodę stymulacji aktywności społecznej;
- proces odkrywania siebie przez osoby w nim uczestniczące.

Rozpatrując animację społeczną w pierwszym jej rozumieniu, można wskazać, iż „występuje ona obok działalności ekstensywnej (polegającej na oddziaływaniu na szerokie masy) i intensywnej (skierowanej na jednostki i małe grupy, od których wymaga się aktywności), a przede wszystkim ma na celu wyzwalenie twórczych możliwości”⁶. Stanowi więc narzędzie niezwykle użyteczne w odniesieniu do rozwijania współuczestnictwa, współdziałania społecznego, czyli, by posłużyć się językiem socjologii, budowania sieci włączających się (*joiners*) jednostek, dla których przynależność do tej sieci jest czynnikiem silnie skorelowanym z aktywnością⁷.

Aktywność, która jest akcentowana w drugim sposobie deskrypcji animacji, jest związana ze specyficzną dla tego sposobu pracy w środowisku lokalnym metodą, polegającą na „stymulacji do aktywnego zachowania zarówno zbiorowości terytorialnej (społeczności lokalnej), jak i małej grupy, do działania mającego na celu ulepszenie życia społecznego przez ukazanie wizji owych ulepszeń i stymulowanie ludzi do ich realizacji. Animacja jako metoda to również działania wydobywające potrzeby, zainteresowania, motywacje indywidualne osób lub członków danej grupy społecznej”⁸. Ta potencjalność wglądu w swój świat i, co niezwykle ważne, możliwość podzielenia się tym światem z otoczeniem są jednymi ze stymulatorów działalności jednostkowej. Stworzenie przestrzeni do zaprezentowania swojego oglądu rzeczywistości, swoich pomysłów na zmianę jest podstawą sprawnie realizowanej koncepcji partycypacji społecznej⁹.

⁴ Zob. A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2009, passim.

⁵ Zob. J. Kargul, *Upowszechnianie, animacja, komercjalizacja kultury*, Warszawa 2012, s. 175.

⁶ Tamże.

⁷ Zob. R. Putnam, dz. cyt., s. 196–225.

⁸ J. Kargul, dz. cyt., s. 175.

⁹ Zob. E. Widawska, *Różne drogi dążenia do szczęścia*, [w:] *Szanse i bariery rozwoju człowieka*, red. E. Widawska, J. Jagieła, Częstochowa 2009, s. 31–37.

Rozpatrując animację społeczną w wyżej opisany sposób, dochodzimy płynnie do trzeciego, ostatniego jej wymiaru, a mianowicie rozwoju indywidualnego jednostek uczestniczących w tym procesie. Ten „proces wewnętrzny zachodzący w osobowości jednostki ludzkiej, dzięki któremu następuje nie tylko ożywienie, aktywizowanie, pobudzanie do działania, ale przede wszystkim odkrywanie w sobie sił twórczych, możliwości kreacyjnych, szans zachowań ekspresyjnych”¹⁰, stanowi bazę, punkt wyjścia, a jednocześnie punkt docelowy aktywności animacyjnej. Odkrywanie bowiem w sobie sił twórczych następuje w czasie działalności animacyjnej i poddawane ewaluacji oraz weryfikacji zostaje włączone przez jednostkę do swojej autocharakterystyki¹¹.

Zmiana niejedno ma imię

Warto w związku z tym przyrzeć się samemu procesowi zmian, jakie następują w trakcie i po przeprowadzonych działaniach animacyjnych. Najpierw jednak kilka słów na temat samego procesu zmiany społecznej. Piotr Sztompka określa zmianę społeczną jako różnicę, która występuje pomiędzy określonym stanem jakiegoś systemu społecznego w danym czasie, a stanem tegoż systemu w innym, późniejszym momencie czasu. Różnica ta może dotyczyć różnych aspektów systemowego funkcjonowania. Wyróżnia się zmiany¹²:

- składu systemu społecznego – następują one w ramach ruchów migracyjnych, reform organizacyjnych czy też procesu naboru nowych członków do grup już istniejących;
- funkcji społecznych – mamy tutaj do czynienia ze zmianami związanymi z delegowaniem funkcji jednej grupy do drugiej czy poszerzaniem zakresu kompetencyjnego danej organizacji bądź grupy;
- granic systemu – fuzje łączące dwie, lub więcej organizacji, ale także małżeństwo łączące dwie rodziny mogą stanowić przykłady tak definiowanej zmiany społecznej, poprzez którą rewizji podlegają pierwotne granice danej struktury;
- otoczenia systemu – procesy urbanizacyjne, zmiany geopolityczne czy też klęski żywiołowe są pierwotnymi przyczynami przemian zachodzących w środowisku systemu społecznego w odniesieniu do tej kategorii;
- struktury społecznej – ten obszar dotyczy różnych sieci powiązań, jakie zachodzą pomiędzy elementami systemu w odniesieniu do struktury: interakcyjnej, interesów, norm i ideałów.

¹⁰ J. Kargul, dz. cyt., s. 157.

¹¹ Na temat procesów wewnętrznych zachodzących w osobowości jednostki podczas działań praktycznych i kontaktu z rzeczywistością zob. Z. Wieczorek, *Rozwój osobowości w analizie transakcyjnej a inne koncepcje samorozwoju*, [w:] *Analiza transakcyjna w teorii i w praktyce pedagogicznej*, red. J. Jagiela, Częstochowa 1997, s. 43–56.

¹² Zob. P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002, s. 437–438.

To właśnie ten rodzaj zmiany społecznej, dotyczący poziomu strukturalnego, stanowi przestrzeń, w której dochodzi do przeobrażeń w ramach działalności animacyjnej. Poniżej zostaną zaprezentowane rezultaty takich oddziaływań w oparciu o wybrane przykłady zrealizowanych, pod kierunkiem autorki niniejszego tekstu, projektów animacji społecznej¹³.

Jak już wcześniej wspomniano, zmiany zachodzące w strukturze społecznej można podzielić na cztery obszary odnoszące się do różnych sieci powiązań. I tak pierwszy z nich to sfera oddziaływań interakcyjnych związanych z nawiązywaniem nowych kontaktów, wchodzeniem w nowe relacje czy łączeniem się w nowe grupy. Pojawiający się w deskrypcji przymiotnik „nowy”, poprzedzający dookreślenia obszarów interakcyjnych (kontakty, relacje, grupy), akcentuje zmianę związaną z pojawieniem się nieistniejącej do tej pory kategorii. Przykładem projektów animacyjnych takiego typu może być działanie, które odbywało się pod hasłem „AJDart to dobry start”.

Ilustracja 1. Logo projektu „AJDart to dobry start”

Źródło: archiwum własne

Grupa studentów zdiagnozowała problem związany z brakiem przestrzeni do dzielenia się z szerszą publicznością swoimi dziełami, przez osoby zajmujące się różnymi formami aktywności artystycznej. Zwłaszcza dotyczy to studentów stawiających pierwsze kroki, rozpoczynających swoją przygodę ze sztuką. Odpowiedzią na ten stan rzeczy był projekt, w ramach którego studenci zorganizowali tę nową przestrzeń (portal internetowy), a także zorganizowali konkurs na najlepszą pracę w czterech kategoriach: fotografia, praca literacka, praca plastyczna, utwór muzyczny. A tak zachęcali na stronie internetowej wszystkich zainteresowanych do udziału w przedsięwzięciu: „Strona internetowa AJDart zo-

¹³ Wszystkie podane przykłady projektów animacji społecznej zostały zrealizowane przez studentów pedagogiki społecznej i terapii pedagogicznej Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.

stała stworzona specjalnie dla studentów Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Jest to miejsce, gdzie każdy student będzie mógł umieszczać swoje prace i dzielić się swoimi umiejętnościami z innymi osobami o zbliżonych zainteresowaniach. Nasza strona pomoże Wam wyciągnąć na światło dzienne i pokazać światu to, czego do tej pory – być może – nie mieliście odwagi ujawnić. Stworzenie strony o takim charakterze było pomysłem grupy studentów III roku pedagogiki, na zajęciach z animacji społecznej. Do grupy należą: Katarzyna Ujma, Damian Noga, Ewa Wajs, Karolina Zalas i Kamila Skowron. Stworzenie strony nie byłoby możliwe bez pomocy osób, które zdecydowały się wesprzeć nasz projekt (SERDECZNIE WAM DZIĘKUJEMY). Zachęcamy Was do rejestracji i umieszczania własnych prac z kategorii: obraz, foto, utwór literacki, utwór muzyczny; w zakładce Galeria można obejrzeć wszystkie prace. Dajemy Wam również możliwość oceniania prac innych użytkowników strony¹⁴. W odpowiedzi na podjęte przez grupę działania nie tylko pojawiły się liczne prace nadesłane na konkurs. Stworzona została również nowa platforma komunikacyjna, nowa przestrzeń do interakcji dla osób zainteresowanych działaniami artystycznymi. Wokół projektu powstała sieć osób i instytucji wspierających go, poczynając od mediów masowych, przez firmy sponsorujące, na osobach oceniających poszczególne nadesłane prace kończąc.

Innym typem działań ukierunkowanych na zmianę społeczną w obszarze strukturalnym są inicjatywy animacyjne związane z siecią interesów. Mamy tutaj do czynienia z aktywnością, w ramach której „wyłaniają się nowe struktury interesów, przez to, że ludzie bogacą się lub biednieją, zyskują lub tracą władzę, uwalniają się od podporządkowania lub popadają w zależność”¹⁵. W odniesieniu do animacji społecznej pozostajemy w kręgu zmiany rozwojowej nacelowanej na ubogacenie (również w wiedzę, umiejętności, kompetencje), zyskiwanie poczucia sprawstwa oraz na budowanie poczucia samostanowienia i odpowiedzialności za swoje działania. Tutaj przykładem tak rozumianej aktywności animacyjnej może być projekt o nazwie „Rozświecił Skrawek Nieba”. Tytułowy „skrawek nieba” to młodzieżowa świetlica socjoterapeutyczna prowadzona przez Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom „Skrawek Nieba” borykająca się, niestety jak większość tego typu placówek pomocowych, z problemami natury ekonomicznej. Przekłada się to często na wygląd i wystrój pomieszczeń, w których przebywają uczestnicy zajęć organizowanych w świetlicach socjoterapeutycznych. Studenci, którzy w ramach studiów odbywają praktyki w placówkach pozaoświatowych, czy też często są w nich wolontariuszami, nie tylko widzą tę sytuację, ale także decydują się w aktywny sposób podejmować działania mające na celu zmianę tej sytuacji.

¹⁴ Informacje o projekcie „AJDart to dobry start”, <http://www.wp.ajd.czest.pl/ajdart/index.php?page=O-stronie>, stan z: 07.11.2012.

¹⁵ P. Sztompka, dz. cyt., s. 438.

Ilustracja 2. Logo projektu „Rozświetl skrawek nieba”

Źródło: archiwum własne

Tak właśnie rozpoczęli swoją podróż zakończoną sukcesem studenci, którzy postanowili poprawić jakość funkcjonowania podopiecznych jednej z częstochowskich placówek socjoterapeutycznych. Efekty ich pracy zostały opisane w lokalnych mediach. „Studenci częstochowskiej Akademii im. Jana Długosza zrealizowali w grudniu projekt zatytułowany «Rozświetl Skrawek Nieba». Celem było odnowienie jednej z sal w świetlicy socjoterapeutycznej, która znajduje się przy ul. Krakowskiej 80 (bl. 3) w Częstochowie. «Projekt zakładał odnowienie i odświeżenie pomieszczenia medialno-terapeutycznego» – tłumaczy Dorota Chrząstek, studentka AJD i uczestniczka projektu. Studenci odmalowali część ścian oraz sufit, wyprali dywany. Wyposażyli także salę w rolety okienne. Pomysł bardzo spodobał się dzieciom, które chętnie pomagały przy malowaniu. Jedna z podopiecznych świetlicy na widok namalowanego na ścianie słońca, będącego logo świetlicy, wykrzyknęła «ale to jest super!». Studenci chcieli, by sala stała się jaśniejsza, a osoby korzystające z niej nabrały więcej chęci do zajęć, które się tam odbywają. Sądząc po reakcji dzieci, założony cel został osiągnięty. W projekcie «Rozświetl Skrawek Nieba» uczestniczyli: Dorota Chrząstek, Żaneta Chłód, Kamila Chęcińska, Magda Jędrzyśiak, Wiola Kowalczyk i Darek Jurczakowski. Wszyscy są studentami pedagogiki społecznej i terapii pedagogicznej AJD. Młodzi ludzie podkreślają, że realizacja projektu nie byłaby możliwa bez zaangażowania sponsorów¹⁶. Projekt zakończył się sukcesem, a oprócz wymiernej zmiany w postaci odnowionych pomieszczeń pojawiła się również zmiana strukturalna. Realizacja tego przedsięwzięcia ukazuje, w jaki sposób można przejść z pozycji zależnościowej, odniesienia pionowego w strukturze patron klient, do struktury poziomej, wskazującej na pomocniczą rolę państwa w odniesieniu do realizacji różnorodnych działań związanych z rozwiązywaniem lokalnych problemów społecznych.

¹⁶ MM, *Studenci rozświetlili skrawek nieba*, <http://www.wczestochowie.pl/kategoria/edukacja/5778,studenci-rozswietlili-skrawek-nieba>, stan z: 08.11.2012.

Trzecim obszarem zmiany strukturalnej, który dochodzi do głosu wówczas, gdy mówimy o kwestiach aksjonormatywnych, jest obszar reguł naszego funkcjonowania. Mówimy tutaj o sytuacji związanej z kierowaniem się nowymi normami, odgrywaniem nowych ról społecznych czy też zmianą w obszarze hierarchii wyznawanych wartości. Przykładem działań animacyjnych, których celem jest właśnie ten rodzaj zmiany, może być akcja prowadzona pod hasłem „Pomyśl, zanim zerwiesz – reaguj na zerwane!”.

Ilustracja 3. Ulotka, akcja „Pomyśl, zanim zerwiesz – reaguj na zerwane!”

Źródło: archiwum własne

Współcześnie wiele miejsca poświęca się problematyce aktywności społecznej, a liczne badania prowadzone w naszym kraju lokują nas, w porównaniu z innymi krajami europejskimi, na dole stawki, jeśli chodzi o zaangażowanie w sprawy społeczne. Jak wynika z badań prowadzonych w Centrum Badania Opinii Społecznej, 32% respondentów deklaruje podejmowanie działalności w organizacjach obywatelskich, a 35% mówi o tym, iż świadczy dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz swojej społeczności lokalnej lub osób potrzebujących¹⁷. Co trzecia osoba spośród ankietowanych wskazuje na swoje zaangażowanie i aktywny udział w życiu społecznym. W jaki sposób można zachęcić pozostałą grupę do włączenia się w proces partycypacji i współdecydowania o tym, co, w jaki sposób i w jakim celu dzieje się wokół nas. Jednym z takich rozwiązań jest danie jasnej, łatwej w operacjonalizacji informacji na temat tego, „jak

¹⁷ Zob. *Aktywność społeczna w organizacjach obywatelskich. Komunikat z badań*, oprac. R. Boguszewski, Warszawa 2012, s. 12.

mogę się włączyć”. Tak właśnie postanowiły działać studentki realizujące omawiany projekt, reklamując swoją akcję w lokalnych mediach, skąd pochodzi artykuł zacytowany poniżej. „«Pomyśl zanim zerwiesz – reaguj na zrywanie» to hasło kampanii społecznej zainicjowanej przez 5 studentek pedagogiki społecznej i terapii pedagogicznej Akademii im. Jana Długosza. «Mieszkamy w różnych częściach miasta, na uczelnię dostajemy się komunikacją miejską. Każdą nas spotkało kiedyś rozczarowanie wynikające z braku rozkładu jazdy na przystanku autobusowym. Zawsze w takiej sytuacji zastanawialiśmy się, gdzie można zadzwonić, by zgłosić, że rozkład został zniszczony. W efekcie same postanowiłyśmy o to zadbać» – mówi Martyna Mruszczyk, jedna z inicjatorek akcji. W najbliższych dniach, w pojazdach komunikacji miejskiej zawisną plakaty z numerem telefonu, pod którym należy zgłaszać brak lub zniszczenie rozkładu jazdy MPK. W poniedziałek (19 grudnia) pomysłodawczyni projektu: Martyna Mruszczyk, Agnieszka Cesarz, Sylwia Marszał, Małgorzata Mrozek, Tatiana Pi- jet, przemarszerują z placu Biegańskiego na plac Daszyńskiego, rozdając przechodniom darmowe harmonogramy kursów miejskich pojazdów. «Mamy nadzieję, że nasza akcja przyczyni się do poprawy komfortu jazdy pojazdami komunikacji miejskiej» – dodają studentki¹⁸. Okazuje się, że po przeprowadzeniu akcji wielu z mieszkańców miasta, użytkowników komunikacji miejskiej, podjęło się nowej roli i aktywnie włączyło się w proces dbałości o dostępność informacji o rozkładach jazdy. Z osób biernie obserwujących staną rzeczywistość (lub też kanalizujących swoją aktywność w narzekaniu na stan faktyczny), dzięki uzyskaniu informacji na temat tego, co mogą zrobić, korzystają z niej.

Elementem systemu strukturalnego związanym niewątpliwie z normami są idee, a zmiany zachodzące w nich dotyczą jednostkowego uzyskania nowej wiedzy o sobie samym, widzenia siebie w nowym świetle czy też akceptowania nowej formy aktywności jednostkowej. Odnosząc się do zaproponowanego przez Piotra Sztompkę sposobu deskrypcji zmiany społecznej, trudno nie dostrzec, że podział w ramach struktury społecznej ma charakter nieostrej. Elementy zmiany z obszaru interakcyjnego wiążą się ze strukturą interesów, a te z normami, i zwrótnie. Trudno wydzielić jeden fragment zmiany strukturalnej, by nie dotknąć jednocześnie innego (co jest widoczne w powyższej próbie zobrazowania zmian przykładami zrealizowanych projektów animacyjnych). W każdym z opisanych działań z obszaru animacji społecznej na plan pierwszy wysuwa się jakiś aspekt zmiany strukturalnej, lecz w tle widoczne są też pozostałe, choć już nie tak ostro. Jednakże najtrudniejszy do wyodrębnienia jest właśnie obszar struktur idealnych. Tutaj za przykład niech posłużą komentarze samych realizatorów projektu, którzy w swoich wypowiedziach wskazują na tę perspektywę zmiany. Opinie te można podzielić na trzy grupy. Pierwszą obrazuje zacytowany głos

¹⁸ AK, *Studenci dla częstochowian*, <http://www.7dni.com.pl/Aktualnosci/?id=569&addComment=no>, stan z: 08.11.2012.

jednej ze studentek: „Pomogło mi to dostrzec, że mogę działać coś, jeśli tylko chcę” (K, l. 22). W wielu wypowiedziach (podobnie jak w tej przywołanej powyżej) można dostrzec odniesienie do poczucia sprawstwa, wiary we własne siły, wzmocnienia poczucia własnej wartości, które pojawiają się po zrealizowanym działaniu animacyjnym. Do drugiej grupy można zaliczyć te, które nawiązują do zaakceptowania nowej formy społecznego funkcjonowania: „Przekonałam się, że warto działać i być aktywnym” (K, l. 21). To odniesienie do przekonania się o czymś, co dotyczy podjętych działań, często pojawia się w komentarzach realizatorów działań animacyjnych. Można spojrzeć na to z perspektywy nowej wiedzy o sobie samym, wzbogacenia obrazu, którym dysponujemy. Z jednej strony jest to wizerunek własny, z drugiej wizerunek innych ludzi. Kolejna zacytowana wypowiedź dobrze obrazuje ten typ zmiany: „Przekonałam się, że małymi czynami mogę uszczęśliwić, ale i otworzyć ludzi na różne problemy” (K, l. 21). Pytaniem pozostaje, czy zmiany te są zmianami trwałymi, jak dalece wpiszą się w zintegrowaną strukturę danej osoby i z kategorii „nowe” przejdą do kategorii „internalizowane”.

„Sklonności serca”

Omówione powyżej, z konieczności w formie skróconej, przykładowe działania animacyjne zostały zaprezentowane w odniesieniu do problematyki zmiany społecznej i gdy patrzymy na opisane efekty tych aktywności, można pokusić się o stwierdzenie, że mamy do czynienia ze zmianą rozwojową. Jak pisze Robert D. Putnam, „przeprowadzenie szczegółowych badań wykazało, że (przy zachowaniu innych zmiennych społecznych i personalnych bez zmian) te osoby, którym kiedyś okazano pomoc, są bardziej skłonne pomagać innym, a więc że najzwyklejsza uprzejmość może powodować efekt naśladownictwa. Mówiąc w skrócie, filantropia, wolontariat i włączanie się wzmacniają się wzajemnie i mają moc tworzenia odruchowych skłonności (*habit-forming*), czyli tego, co Alexis de Tocqueville określił jako «skłonności serca» (*«the habit of the heart»*)¹⁹. Warto w związku z tym inwestować i wykorzystywać animację społeczną jako narzędzie pozwalające na tworzenie wśród osób zaangażowanych bezpośrednio, ale także wśród całego grona interesariuszy, tych właśnie odruchowych skłonności.

Spojrzenie na animację jak na coś, co pozwala usprawnić funkcjonowanie społeczne wewnątrz grupy czy też w środowisku lokalnym, daje przestrzeń do aranżowania tego typu aktywności w różnych miejscach i instytucjach (w tym również w placówkach edukacyjnych²⁰). Inicjowanie działalności na rzecz

¹⁹ R.D. Putnam, dz. cyt., s. 207–208.

²⁰ Więcej na ten temat w odniesieniu do szkół gimnazjalnych zob. E. Widawska, *Gimnazjalne projekty edukacyjne a proces animacji społecznej. Od idei ku rzeczywistości*, [w:] *Dzieci i mło-*

zmiany z wykorzystaniem procesu animacji, z całą jego złożonością i jednocześnie prostotą (i tu powrót do naszego telefonu komórkowego), pozwala na włączenie wszystkich zainteresowanych podmiotów w działanie, zapewniając aktywne współistnienie i istnienie społeczne. Animacja społeczna pozwala nam na stałe bycie w zasięgu, by ponownie posłużyć się metaforą telefoniczną, chroni nas przed „śmiercią społeczną”. Kalifornijscy naukowcy opisali podłoże choroby występującej w niemal całej Ameryce Środkowej, a znanej pod nazwą *susto*. Zdaniem badaczy, *susto* występuje u osób, które są niezdolne do wypełniania formułowanych wobec nich przez społeczność oczekiwań. Niemożność realizowania zadań stawianych przez pozostałych członków grupy, a związanych z przypisaną do danej osoby rolą, jest przyczyną tego zaburzenia psychicznego, które często kończy się śmiercią²¹. W naszym kręgu kulturowym nie spotyka się tej jednostki chorobowej, lecz często mamy do czynienia z sytuacją wykluczenia społecznego różnych osób, czy grup społecznych, które z różnych przyczyn nie potrafią bądź nie chcą włączyć się do aktywnego społecznego funkcjonowania. Aparat pojęciowy animacji społecznej wraz z całym zestawem łatwych do zoperacjonalizowania struktur zadaniowych może stanowić dobry i użyteczny punkt wyjścia do zainicjowania procesów zmian w tym obszarze. Przy założeniu jednakże, że znajdzie się osoba, która podejmie się roli animatora, ale to już temat na inne opracowanie.

Summary

Social animation as a tool for change. Attempt of analysis basing on the example of completed animation projects

The article is devoted to the use of the instrument of social animation, to initiate changes. In the text it could be found examples of completed animation projects as well as specifying the social animation itself (defined as: the direction of the activities in the social environment, the method of stimulation of social activity and the process of personal development by those participating in it).

In the structure of examples presentation, reference known from the literature, a Piotr Sztompka typology of social changes, were used. However, attention has been focused on structural changes, as in the author point of view, this area of transformation is particularly associated with the activities in the area of social animation.

dzień w niegościnnym świecie. Zagrożenia rozwojowe i społeczne, red. E. Wysocka, Warszawa 2012, s. 360–381.

²¹ Zob. S. Juan, *Zagadki mózgu. Tajemnice naszego niezwykłego i wspaniałego mózgu*, Gdańsk 2007, s. 201–202.